

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersinin Yönelimi Üzerine Bir Değerlendirme

EROL ÇIYDEM*
eciydem@kastamonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7166-4160

SELAHATTIN KAYMAKCI**
kaymakci37@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-5905-9902

Öz: Türkiye’de Sosyal Bilgiler adı altında bir ders ilk defa 1953 yılında yayımlanmış olan Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı içerisinde yer almıştır. 1968 yılından itibaren ilkokullarda, 1973 yılında ise ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır. Sosyal bilgiler dersine ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1953, 1968, 1969, 1990, 1998, 2005, 2015 ve 2018 yıllarında öğretim programı yenileme veya güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Başlangıçta tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını içeren Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları zamanla antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyoloji gibi diğer sosyal bilim disiplinlerini de içeren bir yapıya bürünmüştür. Çok disiplinli yapı takip eden süreçte disiplinlerarası bir hal almaya başlamıştır. Aynı zamanda programların genel yöneliminde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmanın amacı geçmişten (1953) günümüze (2020) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının eğilimlerini belirlemektir. Çalışmada her bir programın amaç ve açıklamalarındaki eğilimler tespit edilerek Türkiye’de sosyal bilgilerin geleceğinin ne olacağına ilişkin ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı, Eğilim, Türkiye

Giriş

Sosyal bilim, “insanı toplumu ve ağırlıklı olarak insan-insan, insan-toplum ve insan-eşya ilişkilerinin sistemli bir biçimde incelenmesini amaçlayan, bilimsel yöneme uygun olarak üretilmiş düzenli bilgiler” anlamına gelmektedir.¹ Sosyal bilimlerin ürettiği bilimsel bilgileri kullanan sosyal bilgiler ise “bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset, hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geç-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

¹ Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 2002, s.373.

miş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilk ve ortaokul dersi” olarak tanımlanmaktadır.²

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin tarihsel arka planı, bu dersi oluşturan disiplinler dikkate alındığında Tanzimat Dönemi’ne (1839-1876) kadar götürülebilir. Ancak Türkiye’de “sosyal bilgiler” adı altında bir dersin okutulmasına ilişkin tartışmalar ilk defa yoğun olarak 4-14 Şubat 1953 tarihlerinde toplanan V. Milli Eğitim Şurası’nda ele alınmıştır. Şurada birinci devrede toplu öğretim esasına göre okutulan hayat bilgisi dersinin ikinci devrede çocuğun özelliklerine uymayan, tabiat bilgisi, tarih, coğrafya, yurttaşlık ve aile bilgisi şeklinde bağımsız derslerden oluşan bir yapıya dönüştüğü vurgulanarak tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin “sosyal bilgiler” adı altında birleştirilmesi gerektiği önerilmiştir.³ Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersi ilk defa 1953 Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı içerisinde yer almıştır. İlkokullarda sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkışı ise ilk defa 1968 İlkokul Programı ile birlikte olmuştur. Başlangıçta (1962 program taslağında) tarih, coğrafya ve yurttaşlık dersleri Toplum ve Ülke İncelemeleri adı altında birleştirilerek tek ders olarak düzenlenmiş, 1968 İlkokul Programında ise söz konusu dersin ismi sosyal bilgiler olmuştur.

Sosyal bilgilerin bir ders olarak okutulmaya başlanmasından itibaren Türkiye’de 1953, 1968, 1969, 1990, 1998, 2005, 2015 ve 2018 yıllarında öğretim programı yenileme veya güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Sözü edilen programlarda hem Türk eğitim sistemine özgü unsurların hem de dünyadaki, özellikle sosyal bilgilerin anavatanı olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletlerindeki (ABD’deki) eğitim felsefelerinin ya da yaklaşımlarının etkilerini görmek mümkündür. Örneğin; 1968 programında öğrenme süreci davranışçılık temeli üzerine oturtulmuştur. Bu durum Türkiye’de Eğitim Sisteminin Amerika Birleşik Devletleri etkisi altına girmiş olmasıdır. 1950’lerden itibaren ABD’ye yüksek lisans ve doktora öğrenimi için gönderilen öğrencilerin döndüklerinde Türk Eğitim Sistemi için Amerika’daki eğilimleri⁴ önerdikleri bilinen bir gerçekliktir.⁵ Bu araştırmanın temel amacı Türkiye’de geçmişten günümüze (2020) uygulanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki eğilimleri belirleyerek programların uygulandığı dönemler açısından analizini yapmaktır. Araştırma kapsamında incelenen programlar ve eğilimleri aşağıda alt başlıklar halinde açıklanmıştır:

1953 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP)

Türkiye’de sosyal bilgiler adıyla ilk ders 1953 yılında Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Öğretim Programı içerisinde yer almıştır. Toplu öğretim anlayışının bir neticesi olarak oluşturulan 1953 SBDÖP, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. 1953 SBDÖP’de 9 genel amaç verilmiş olmakla birlikte genel amaçlar altında tarih yönünden 9, coğrafya yönünden 7 ve

² Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: MEB Yayınları, s.26.

³ MEB, *Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s.351.

⁴ Eğilim, “bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme, meyil, temayül” tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. bs., 2011, s.760.

⁵ Muhsin Hesapçoğlu, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”, *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29 (2009), s.121-138.

yurttaşlık bilgisi yönünden 5 maddeden oluşan özel amaçlar yer almaktadır. Açıklamalar bölümü altında ise 4 tane genele yönelik maddeyle birlikte tarih konuları için 19, coğrafya konuları için 13 ve yurttaşlık bilgisi konuları için 12 tane madde verilmiştir.⁶ 1953 SBDÖP amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1. 1953 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	11
Vatandaşlık aktarımı	8
Bilgi aktarımı	5
Bilimsellik	4
Küreselleşme	4
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	2
Toplumsallaşmanın sağlanması	2
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	2
<i>Toplam</i>	38

Tablodan anlaşılacağı üzere 1953 SBDÖP’de 8 farklı tema için toplamda 38 eğilim belirlenmiştir. Belirlenen eğilimler içerisinde değer eğitimi ile vatandaşlık aktarımı oransal olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Bunları oransal olarak sırasıyla bilgi aktarımı, bilimsellik, küreselleşme, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, toplumsallaşmanın sağlanması ve ulus devlet yapısının güçlendirilmesi takip etmiştir.

Tablo 2. 1953 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi	11
Yöntem-teknik çeşitliliği	11
Değer eğitimi	7
Bilimsellik	6
Toplumsallaşmanın sağlanması	4
Vatandaşlık aktarımı	4
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	3
Öğretim ilkelerine bağlılık	3
Bilgi aktarımı	2
Disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi	2
Kavram bilgisinin önemsenmesi	2
Öğrenci merkezli yaklaşım	2
Pragmatizm	2
Programda esneklik sağlanması	2
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Toplu öğretim anlayışı	1

⁶ MEB, *Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953.

Toplumsal değişime uyum	1
<i>Toplam</i>	64

Tablodan anlaşılacağı üzere 1953 SBDÖP'nin açıklamalar bölümü sosyal bilgiler dersini verecek öğretmenler için dikkat edilecek hususları ve önerileri içermektedir. Bu bölümde özellikle programın uygulanmasına yönelik öneriler ön planda olduğu için yöntem-teknik çeşitliliğinin sağlanması ve ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi eğiliminin diğerlerine göre ön planda olduğu görülmektedir. Daha sonra değer eğitimiye yönelik ifadeler ve ardından programda bilimselliğin gözetilmesine yönelik açıklamalar gelmektedir. Bu eğilimleri sırasıyla toplumsallaşmanın sağlanması, vatandaşlık aktarımı, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, öğretim ilkelerine bağlılık, bilgi aktarımı, disiplinler arası yaklaşımın belirlenmesi, kavram bilgisinin önemsenmesi, öğrenci merkezli yaklaşım, pragmatizm, programda esneklik sağlanması, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, toplu öğretim anlayışı ve toplumsal değişime uyum eğilimleri takip etmiştir.

1968 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

1968 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Cumhuriyet Dönemi'nde uygulamada en uzun süre kalmış olan sosyal bilgiler programıdır. Bu programda “yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları” yönünden 12, “toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri” yönünden 5; “çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek” yönünden 5; “ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek” yönünden 6 olmak üzere toplamda 28 amaca yer verilmiştir.⁷ 1968 SBDÖP amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 3. 1968 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	10
Vatandaşlık aktarımı	7
Bilimsellik	5
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	4
Küreselleşme	3
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	2
Toplumsallaşmanın sağlanması	2
<i>Toplam</i>	33

Tablodan anlaşıldığı üzere 7 farklı alanda toplam 33 eğilim ortaya çıkmıştır. Eğilimler içerisinde özellikle değer eğitimi, vatandaşlık aktarımı ve ulus devlet yapısının güçlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Bu durum programda sosyal bilgilerin her şeyden önce değer ve vatandaşlık aktarımının gerçekleştirildiği bir ders olarak görüldüğünü göstermektedir. Ayrıca ulus-devlet anlayışının yansıması olarak görülen amaç cümlelerinden bazıları vatandaşlık aktarımı ile de bağlantılı olarak programdaki başlıca eğilimler arasına yerleştirilmiştir. Bilimsellik, küreselleşme, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi ve toplumsallaşma da amaç cümlelerinde daha az vurgulanan hususlar olmuştur.

⁷ MEB, 1968 *İlkokul Programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.1-8.

Tablo 4. 1968 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Yöntem-teknik çeşitliliği	8
İçeriğin zenginleştirilmesi	3
Öğrenci merkezli yaklaşım	3
Disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi	2
Pragmatizm	2
Programda esneklik sağlanması	2
Toplumsal değişime uyum	2
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	2
Vatandaşlık aktarımı	2
Atatürkçülük	1
Bilimsellik	1
Çok yönlü değerlendirmenin önemi	1
Değer eğitimi	1
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Kavram bilgisinin önemsenmesi	1
Öğretim ilkelerine bağlılık	1
Toplu öğretim anlayışı	1
Toplumsallaşmanın sağlanması	1
<i>Toplam</i>	<i>35</i>

Tablo 4’te de görüldüğü gibi programın açıklamalarında toplamda 35 eğilim belirlenmiştir. Programın açıklamalar kısmı daha çok okullarda programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlarla ilgili olması dolayısıyla burada özellikle yöntem ve teknik çeşitliliği ile içeriğin zenginleştirilmesi öne çıkan eğilimler olmuştur. Bunu sırasıyla öğrenci merkezli yaklaşım, disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi, pragmatizm, programda esneklik sağlanması, toplumsal değişime uyum, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, vatandaşlık aktarımı, Atatürkçülük, bilimsellik, çok yönlü değerlendirmenin önemi, değer eğitimi, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, kavram bilgisinin önemsenmesi, öğretim ilkelerine bağlılık, toplu öğretim anlayışı ve toplumsallaşmanın sağlanması takip etmiştir.

1969 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin ortaokullarda okutulmaya başlanması 1973 yılında gerçekleşmiştir.⁸ Ancak dersin ortaokullar için hazırlanan öğretim programı 1969 yılında Tebliğler Dergisinde yayımlanmış ve 1973 yılına kadar pilot uygulaması yapılmıştır.⁹ 1969 SBDÖP’ün amaçlar ve açıklamalar bağlamında en detaylı anlatımın yapıldığı program olduğu söylenebilir. Bu bağlamda programda 50 amaç

⁸ MEB, “Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Programlarının Bütün Ortaokullarda Kademeli Olarak Uygulanması”, *Tebliğler Dergisi*, 36/1740 (1973).

⁹ MEB, “Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı”, *Tebliğler Dergisi*, 32/1582 (1969); MEB, “Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı”, *Tebliğler Dergisi*, 32/1583 (1969).

ve 45 açıklama maddesi bulunmaktadır.¹⁰ 1969 SBDÖP amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 5. 1969 SBDÖP Amaçlarında Bağlamında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	21
Vatandaşlık aktarımı	6
Küreselleşme	5
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	4
Toplumsal değişime uyum	4
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	3
Atatürkçülük	2
Bilimsellik	2
Toplumsal ilerleme	2
Toplumsallaşmanın sağlanması	2
<i>Toplam</i>	<i>51</i>

Tabloda görüldüğü üzere 1969 SBDÖP amaçlarında toplam 51 eğilim belirlenmiştir. Belirlenmiş olan eğilimler içerisinde değer eğitimi oransal olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Bunu sırasıyla vatandaşlık aktarımı, küreselleşme, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, toplumsal değişime uyum, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, Atatürkçülük, bilimsellik, toplumsal ilerleme ve toplumsallaşmanın sağlanması takip etmiştir.

Tablo 6. 1969 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Yöntem-teknik çeşitliliği	9
Bilimsellik	6
Ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi	5
Programda esneklik sağlanması	5
Değer eğitimi	4
Öğretim ilkelerine bağlılık	4
İçeriğin zenginleştirilmesi	3
Öğrenci merkezli yaklaşım	3
Sosyal bilgilerin esaslarının kavranması	3
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	3
Disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi	2
Pragmatizm	2
Toplumsal değişime uyum	2
Vatandaşlık aktarımı	2
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Küreselleşme	1
Toplumsallaşmanın sağlanması	1
<i>Toplam</i>	<i>56</i>

¹⁰ MEB, *Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı*, Ankara: Milli Eğitim, 1973.

Tablodan anlaşıldığı üzere 1969 SBDÖP'nin açıklamalarında toplam 56 eğilim belirlenmiştir. Bu eğilimler içerisinde yöntem-teknik çeşitliliği diğerlerine göre oransal olarak daha ön plandadır. Daha sonra sırasıyla bilimsellik, ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi, programda esneklik sağlanması, değer eğitimi, öğretim ilkelelerine bağlılık, içeriğin zenginleştirilmesi, öğrenci merkezli yaklaşım, sosyal bilgilerin esaslarının kavranması, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi, pragmatizm, toplumsal değişime uyum, vatandaşlık aktarımı, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, küreselleşme ve toplumsallaşmanın sağlanması eğilimleri gelmektedir.

1990 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

1980'lerin başlangıcında MEB tarafından yapılan çalışmalar kapsamında sosyal bilgiler dersi de yeniden ele alınmış, 1981 yılında alınan kararla ortaokul 3. sınıfta okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılarak yerine T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi okutulmaya başlanmıştır. Ortaokul 1 ve 2. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler dersi ise 1985 yılında kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi adı altında üç ayrı ders konulmuştur. İlkokullarda okutulan sosyal bilgiler programı ise 1990 yılında yapılan küçük düzenlemelerle yürürlükte kalmıştır.^{11,12} 1990 SBDÖP'de 29 amaç ve 33 açıklama maddesi bulunmaktadır.¹³ 1990 SBDÖP amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 7. 1990 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

Eğilimler	f
Değer eğitimi	10
Vatandaşlık aktarımı	7
Bilimsellik	4
Küreselleşme	4
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	4
Toplumsallaşmanın sağlanması	3
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	2
<i>Toplam</i>	<i>34</i>

Tablodan anlaşıldığı üzere 1990 SBDÖP'nin amaçlarında toplam 34 eğilim belirlenmiştir. Bu eğilimler içerisinde özellikle değer eğitimi diğer eğilimlere oranla daha çok ön plandadır. Daha sonra vatandaşlık aktarımı yer alırken bunu sırasıyla bilimsellik, küreselleşme, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, toplumsallaşmanın sağlanması ve demokratik devlet anlayışının güçlendirilmesi takip etmiştir.

Tablo 8. 1990 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

Eğilimler	f
-----------	---

¹¹ Suat Günden, "Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış: İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları", *Türk Eğitim Derneği XIII. Toplantısı*, Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1995, s.21-46.

¹² Hakan Akdağ ve Selahattin Kaymakçı, "A Chronological Approach to Development of Social Studies Education in Turkey", *Educational Research & Reviews*, 6/15 (2020), s.859.

¹³ MEB, "Sosyal Bilgiler", *Tebliğler Dergisi*, 53/2315 (1990); MEB, *İlkokul Programı*, Ankara: MEB, 1995, s.233-270.

Yöntem-teknik çeşitliliği	8
İçeriğin zenginleştirilmesi	3
Öğrenci merkezli yaklaşım	3
Bilimsellik	2
Değer eğitimi	2
Disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi	2
Pragmatizm	2
Programda esneklik sağlanması	2
Toplumsal değişime uyum	2
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	2
Vatandaşlık aktarımı	2
Atatürkçülük	1
Çok yönlü değerlendirmenin önemi	1
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Kavram bilgisinin önemsenmesi	1
Öğretim ilkelerine bağlılık	1
Toplu öğretim anlayışı	1
Toplumsallaşmanın sağlanması	1
<i>Toplam</i>	37

Tabloda görüldüğü üzere 1990 SBDÖP'nin açıklamalarında toplam 37 eğilim belirlenmiştir. Eğilimler arasında ön plana çıkan yöntem-teknik çeşitliliği olmuştur. Bunu sırasıyla içeriğin zenginleştirilmesi, öğrenci merkezli yaklaşım, bilimsellik, değer eğitimi, disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi, pragmatizm, programda esneklik, toplumsal değişime uyum, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, vatandaşlık aktarımı, çok yönlü değerlendirmenin önemi, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, kavram bilgisinin önemsenmesi, öğretim ilkelerine bağlılık, toplu öğretim anlayışı ve toplumsallaşmanın sağlanması izlemektedir.

1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Türkiye'de meydana gelen 28 Şubat süreci ve sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçiş gibi sebepler dolayısıyla ilköğretim programlarında yeniden düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda okutulan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılarak yerine sosyal bilgiler dersi getirilmiştir. Böylelikle sosyal bilgiler dersinin ilköğretim 4-5-6 ve 7. sınıflarda okutulması kararlaştırılmıştır.¹⁴ 1998 SBDÖP'de 34 amaç ve 43 açıklama bulunmaktadır.¹⁵ Programın amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 9. 1998 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	11
Vatandaşlık aktarımı	8

¹⁴ Mehmet Akpınar ve Selahattin Kaymakçı, "Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20/2 (2002), s.608.

¹⁵ MEB, *İlköğretim Okulu Ders Programları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2002, s.5-48.

Toplumsallaşmanın sağlanması	6
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	6
Küreselleşme	4
Bilgi aktarımı	2
Bilimsellik	2
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	2
Toplumsal ilerleme	2
Toplumsal değişime uyum	1
<i>Toplam</i>	<i>44</i>

Tablo 9’da görüldüğü üzere 1998 SBDÖP’ün amaçlarında toplam 44 eğilim tespit edilmiştir. Amaçlarda özellikle değer eğitimi ön plandadır. Bunu sırasıyla vatandaşlık aktarımı, toplumsallaşmanın sağlanması, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, küreselleşme, bilimsellik, bilgi aktarımı, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, toplumsal ilerleme ve toplumsal değişime uyum izlemektedir.

Tablo 10. 1998 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	5
Ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi	4
Atatürkçülük	3
Bilimsellik	3
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	3
İçeriğin zenginleştirilmesi	3
Öğretim ilkelerine bağlılık	3
Toplumsal ilerleme	3
Pragmatizm	2
Programda esneklik sağlanması	2
Toplumsal değişime uyum	2
Toplumsallaşmanın sağlanması	2
Bilgi aktarımı	1
Davranış değişikliği değerlendirme	1
Disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi	1
Kavram bilgisinin önemsenmesi	1
<i>Toplam</i>	<i>39</i>

Tablo 10’dan anlaşılacağı üzere 1998 SBDÖP’nin açıklamalarında¹⁶ toplam 39 eğilim belirlenmiştir. Eğilimlerde değer eğitimi ve ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi ön plana çıkmıştır. Bunları sırasıyla Atatürkçülük, bilimsellik, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, içeriğin zenginleştirilmesi, öğretim ilkelerine bağlılık, toplumsal ilerleme, pragmatizm, programda esneklik sağlanması, toplumsal değişime uyum, toplumsallaşmanın sağlanması, bilgi aktarımı, davranış değişikliği değerlendirme, disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi ve kavram bilgisinin önemsenmesi izlemektedir.

¹⁶ Açıklamalardaki 43. madde ders kitaplarının biçimsel özellikleri ile ilgili olduğu için bu eğilimler arasında değerlendirilmemiştir.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

2000’li yılların başlangıcında Milli Eğitim Bakanlığı çağdaşlaşma hamleleri, Avrupa Birliği’ne giriş süreci ve küresel gelişmeler gibi etkenler doğrultusunda program yenileme çalışmalarına başlamış ve bu kapsamda 2005 SBDÖP de geliştirilmiştir. 2005 programı, yapılandırmacı ve tematik anlayış çerçevesinde, disiplinlerarası yaklaşımı yansıtan, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli kavram, beceri ve değerlerle donanmış etkin Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları yetiştirmek amacıyla hazırlanmıştır.¹⁷ 2005 SBDÖP’de 17 amaç ve 14 açıklama bulunmaktadır.¹⁸ Programın amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 11. 2005 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

Eğilimler	f
Vatandaşlık aktarımı	4
Bilimsellik	3
Küreselleşme	3
Toplumsal değişime uyum	3
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	2
Bireyselleşme	1
Değer eğitimi	1
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Toplumsallaşmanın sağlanması	1
<i>Toplam</i>	<i>19</i>

Tablodan anlaşıldığı üzere programın amaçlarında toplam 19 eğilim bulunmaktadır. Eğilimler içerisinde vatandaşlık aktarımı diğerlerine oranla daha ön plandadır. Bunlar dışında bilimsellik, küreselleşme, toplumsal değişime uyum, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, bireyselleşme, değer eğitimi, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi ve toplumsallaşmanın sağlanması belirlenen diğer eğilimlerdir.

Tablo 12. 2005 SBDÖP Açıklamalarında Belirlenen Eğilimler

Eğilimler	f
Bilimsellik	4
Disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi	2
Programda esneklik sağlanması	2
Vatandaşlık aktarımı	2
Yöntem-teknik çeşitliliği	2
21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması	1
Çok yönlü değerlendirme	1
Değer eğitimi	1
Ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi	1

¹⁷ Bahri Ata, “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, der., Cemil Öztürk, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006, s.71-83.

¹⁸ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5. Sınıflar)*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2005; MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6-7. Sınıflar)*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2005.

İçeriğin zenginleştirilmesi	1
Öğrenci merkezli yaklaşımın benimsenmesi	1
Öğretim ilkelerine bağlılık	1
Pragmatizm	1
<i>Toplam</i>	<i>20</i>

Tabloya bakıldığında açıklamalar için toplam 20 eğilim belirlendiği görülmektedir. Eğilimlerde bilimsellik ön plana çıkarken, bunu sırasıyla disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi, programda esneklik sağlanması, vatandaşlık aktarımı, yöntem-teknik çeşitliliği takip etmektedir. Ayrıca 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması, çok yönlü değerlendirme, değer eğitimi, ders araç gereçlerinin zenginleştirilmesi, içeriğin zenginleştirilmesi, öğrenci merkezli yaklaşımın benimsenmesi, öğretim ilkelerine bağlılık ve pragmatizm belirlenen diğer eğilimlerdir.

2015 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Türkiye’de 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesi, bilim ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni problemler gibi nedenler dolayısıyla 2005 SBDÖP’ün güncellenmesi yönelik bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda 2015 SBDÖP hazırlanmış, ancak bu program Tebliğler Dergisinde yayımlanmamış ve uygulamaya da konulmamıştır. Buna rağmen SBDÖP’lerin eğilimine ilişkin fikir edinmek adına 2015 SBDÖP de bu çalışmada analiz edilmiştir. 2015 SBDÖP’de 8 amaç bulunmakta, öte yandan açıklama bulunmamaktadır.¹⁹ 2015 SBDÖP amaçlarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 13. 2015 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Değer eğitimi	4
21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması	2
Küreselleşme	2
Vatandaşlık aktarımı	2
Bireysellik	1
Toplumsal değişime uyum	1
<i>Toplam</i>	<i>12</i>

Tablodan görüldüğü üzere 2015 SBDÖP’de toplam 12 eğilim bulunmaktadır. Eğilimler arasında değer eğitimi ön plandadır. Bunu sırasıyla 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması, küreselleşme, vatandaşlık aktarımı, bireysellik ve toplumsal değişime uyum takip etmiştir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

2015 SBDÖP’nin uygulamaya konmaması MEB tarafından yapılan program güncelleme çalışmalarını etkilememiş, aksine 2018 SBDÖP’ün hazırlanmasında 2015 programı önemli bir veri kaynağı olmuştur. 2018 SBDÖP’de 18 amaç ve 10

¹⁹ MEB, *Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı*, Ankara: MEB Yayınları, 2015.

açıklama yer almaktadır.²⁰ Programın amaçları ve açıklamalarında belirlenen eğilimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 14. 2018 SBDÖP Amaçlarında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
Küreselleşme	4
Vatandaşlık aktarımı	4
Bilimsellik	3
Değer eğitimi	2
Toplumsal değişime uyum	2
Ulus devlet yapısının güçlendirilmesi	2
Bireyselleşme	1
Demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi	1
Toplumsallaşmanın sağlanması	1
<i>Toplam</i>	<i>20</i>

Tablodan anlaşıldığı üzere 2018 SBDÖP'nin amaçlarında toplam 20 eğilim belirlenmiştir. Eğilimlerde küreselleşme ve vatandaşlık aktarımı ön plandadır. Bunları sırasıyla bilimsellik, değer eğitimi, toplumsal değişime uyum, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, bireyselleşme, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi ve toplumsallaşmanın sağlanması takip etmektedir.

Tablo 15. 2018 SBDÖP Açıklamalarında Bağlamında Belirlenen Eğilimler

<i>Eğilimler</i>	<i>f</i>
21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması	2
Bilimsellik	2
Değer eğitimi	2
İçeriğin zenginleştirilmesi	2
Pragmatizm	2
Disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi	1
Kavram bilgisinin önemsenmesi	1
Sosyal bilgilerin temel ilkelerine bağlılık	1
Yöntem-teknik çeşitliliği	1
<i>Toplam</i>	<i>14</i>

Tabloda görüldüğü üzere 2018 SBDÖP'nin açıklamalarında toplam 14 eğilim belirlenmiştir. Bunlar içerisinde 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması, bilimsellik, değer eğitimi, içeriğin zenginleştirilmesi ve pragmatizm diğer eğilimlere göre biraz daha ön plandadır. Disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi, kavram bilgisinin önemsenmesi, sosyal bilgilerin temel ilkelerine bağlılık ve yöntem-teknik çeşitliliği belirlenen diğer eğilimlerdir.

²⁰ MEB, *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*, Ankara, 2018.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında belirlenen eğilimlerin değerlendirilmesi

SBDÖP incelendiğinde, programların amaçlarına ait eğilimlerin 1953 programında 8, 1968 programında 7, 1969 programında 10, 1990 programında 7, 1998 programında 10, 2005 programında 9, 2015 programında 6 ve 2018 programında ise 9 farklı alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Açıklamalarda ise 1953 programında 17, 1968 programında 17, 1969 programında 17, 1990 programında 17, 1998 programında 17, 2005 programında 13 ve 2018 programında ise 9 farklı eğilim belirlenmiştir. Amaçlar ve açıklamalardaki tüm eğilimler dikkate alındığında 1953 programında 6 eğilim, 1968 programında 6 eğilim, 1969 programında 7 eğilim, 1990 programında 6 eğilim, 1998 programında 6 eğilim, 2005 programında 3 eğilim ve 2018 programında 2 eğilimin örtüştüğü tablolardan anlaşılmaktadır.

Tablolardaki eğilimler dikkate alındığında amaçlarda, “bilimsellik, değer eğitimi, demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesi, küreselleşme, pragmatizm, toplumsallaşmanın sağlanması, ulus devlet yapısının güçlendirilmesi, vatandaşlık aktarımı” eğilimleri incelenmiş olan 8 programın 7’sinde tespit edilmiştir. 2015 SBDÖP’de amaçlar bölümü diğer programlara göre oldukça kısa olmakla birlikte açıklamalar bölümüne yer verilmemiştir. Açıklamalar bağlamında incelenen tüm programlarda ortak olan eğilim ise değer eğitimidir. Aşağıdaki alt başlıklarda SBDÖP’lerde belirlenen eğilimler ve içerikleri tanıtılmaya çalışılmıştır:

Bilimsellik

“Doğa, insan ve toplum konularında nesnel yöntemlerle elde edilmiş düzenli ve örgütlü bilgiler toplamı” olarak ifade edilen bilim²¹, SBDÖP’lerde bilimsellik kapsamında bilimsel düşünme becerisi ve bilimsel yaklaşım vurgusu ile ön plana çıkmıştır. Bilimsel düşünme becerisi, “gelişim sürecinde bireyin soyut düşünme yeterliğini kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan ve bir beceri olarak eğitim sürecinde geliştirilen, olasılık, ilişki, sınıflama, genelleme ve değerlendirme gibi boyutlar içeren bir düşünme örüntüsü” olarak tanımlanmıştır.²² Bilimsel yaklaşım ise, “mantıksal geçerlik ve görgül etkinlikleri kullanarak bir olaya, duruma ve soruna bakma” şeklinde nitelendirilmiştir.²³

2015 SBDÖP dışında bilimselliğin tüm SBDÖP’lerde yer alması, öğrencilerin sosyal konuları incelerken bilimsel yaklaşımı benimsemelerinin ve aynı zamanda bilimsel düşünme becerisini edinmelerinin istendiğini göstermektedir. Açıklamalarda bilimsellik eğiliminin belirlendiği SBDÖP’lerde özellikle yöntem-teknik çeşitliliğinin sağlanması ve bilimsel yöntemlerin kullanılmasının tercih edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Özellikle 1968 ve 1998 SBDÖP’lerde daha çok bilim ve teknolojinin öneminin farkına varılması, bilimsel bilgi aktarımının yapılması ve bilimsel yaklaşımın benimsetilmesi üzerinde durulan hususlardır. 21. yüzyılın başlangıcından günümüze (2020) gelinceye kadar hazırlanan SBDÖP’lerde bilimsellik

²¹ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000, s.167.

²² Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2011, s.165.

²³ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2011, s.166.

konusunda belli bir değişimin ya da kırılmanın meydana geldiği söylenilebilir. Örneğin 2005 SBDÖP’de önceki dönem SBDÖP’lerden farklı olarak özellikle bilimsel bilginin temel yapı taşları olarak kavram öğretimi, sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerinin kullanılması ve bilimsel ahlak/etik gibi önemli hususlar programın amaçlar ve açıklamalar bölümünde ön plana çıkmıştır. Programın 12. maddesindeki “*Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.*” amacı, öğrencilerde bilimsel düşünme becerisinin geliştirilmek istendiğinin kanıtlarından birisidir. 2018 SBDÖP’de ise 21. yüzyıl becerilerinin öğrencilere kazandırılması üzerinden bilimsellik eğiliminin tespiti yapılmıştır. Örneğin 7. maddede “*doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları*” amacı yer almaktadır. 2005 SBDÖP’de olduğu gibi bilimsel ahlakın gözetilmesi yine bir amaç olarak belirlenmiştir.

Bilgi Aktarımı/Kavram Bilgisinin Önemszenmesi

Bilgi, *bilmenin veya öğrenmenin sonucunda bireyin kavradığı olgular, doğrular, ilke ve olaylar* şeklinde tanımlanmaktadır.²⁴ Kavram ise *bilimde olguları çözümlenmek, gözlemlenenleri sınıflandırmak, bunları açıklayarak anlamlandırmak ve bu gözlemler temelinde üst düzey önermeler oluşturmak amacıyla başvurulan sözcük ya da sözcükler kümesinden oluşan soyut dilsel birim* olarak nitelendirilmiştir.²⁵ SBDÖP’lerde kavram öğretiminin ve bununla birlikte bazı konularda direk bilgi aktarımının önemi üzerinde ayrıca durulmuştur.

1953 SBDÖP’de “*Öğretmen, derslerde geçen tarihi deyim ve terimlerin manalarını kavratmak için örnekler bularak açıklamalar yapmalı ve karşılaştırmalar yaptırmalıdır. Derslerde yerlerin, vakaların ve şahsiyetlerin adlarını öğretirken öğretmen bu adları tahtaya yazmalı ve öğrencilerin bu isimleri doğru söyleyip yazmalarına dikkat etmelidir.*” ifadeleri ile bilgi ve kavram aktarımıyla ilgili öğretmenlere önerilerde bulunulmuştur. 1968 programında da benzeri vurguları görmek mümkündür. 1998 programında bilgi aktarımı üzerinde durulmuş olmakla birlikte bunun ezbercilik anlamına gelmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin 1998 SBDÖP’ün 21. açıklamasında, “*Konularda olayın geçtiği yer, zaman, devlet ya da ilgili kişi (padişah, sadrazam, devlet adamı, bilim adamı, komutan vb.) adları belirtir.*” denilmiştir. Ardından 23. açıklamada ise tarihi konular işlenirken olayların seyrinden çok neden-sonuç ilişkileri üzerinde durulması gerektiği ve ayrıntı sayılabilecek tarih, yer ve kişi isimlerinin ezberletilmemesi istenmiştir. 2005 programında da kavram öğretimine dikkat çekilmiş ve programda bir kavram listesine yer verilmiştir. Bu kavramların hangi sınıfta hangi düzeyde verileceği de gösterilmiştir. 2015 programında da her bir öğrenme alanı için anahtar kavramlar belirlenerek listelenmiştir. 2018 SBDÖP’de ise kavram listesi bulunmamaktadır. Ancak 5. açıklamada “*Programda kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır.*” denilerek kavram öğretimine verilen önemin altı çizilmiştir.

²⁴ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, s. 163.

²⁵ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*, s. 687.

Bireyselleşme

Bireyselleşme, insanın kendisi olma halidir. Başka bir ifade ile bireyselleşme, bireyin toplumsal karakterinin, atfedilerek, miras alınarak ve doğuştan kazanılarak belirlenme durumundan kurtulması anlamına gelmektedir.²⁶ Bireyselleşme ile çok yakından bağlantılı olan özgürlük, modern dönem için vazgeçilmez ve kanıtlanmaya ihtiyaç duyulmayan temel insan haklarından birisidir.

Bireyselleşme ve özgürlük kavramları 19. yüzyıldan itibaren toplumların daima gündeminde olmuştur. Bu iki kavram, modern dönemde (özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ilk yarısı) toplumun çıkarlarını bireysel özgürlüklerin çok önünde tutan ve toplumsal düzenin devamlılığının hedeflendiği siyasal rejimler tarafından zaman zaman görmezden de gelinmiştir. Ancak özellikle 1950'ler sonrası yeni dünya düzeni ve küreselleşme sürecindeki çeşitli faktörlerin de etkisi ile özgürlük ve bireyselleşme kavramları her geçen gün önem kazanmıştır. Bu durum, uzun yıllardan beri toplumun çıkarını bireyin önüne koyan eğitim sistemlerinin yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. SBDÖP'lerde özgür ve rasyonel birey vurgusu daha çok 21. yüzyıldaki programlarda görülmektedir. Örneğin 2005 SBDÖP'nin 1. amacında, "Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır." ifadesi bireyselleşmeye yapılan vurgudur. Benzer şekilde 2018 SBDÖP'nin 18. amacında da bireyselleşmeye yönelik ifadeler bulunmaktadır.

Değer Eğitimi

Değer, "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, üstün nitelik, meziyeti bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır.²⁷ Bireylerin düşünme biçimleri, davranışları, bireysel ve toplumsal yaşamı üzerindeki etkileri dolayısıyla değerler oldukça önemlidir.²⁸

Türkiye'de eğitim-öğretim sürecinde çok eski zamanlardan beri değer eğitimi üzerinde durulmuştur. Gerek Osmanlı'daki geleneksel okullarda gerekse 19. yüzyıldan itibaren açılan ve Cumhuriyet Döneminde de açılmaya devam eden modern okullardaki programlardan hareketle değer eğitiminin oldukça önemsenmiş olduğu görülmektedir.²⁹ Çalışma süresince incelenmiş tüm SBDÖP'lerde de değer eğitimi hem amaçlar hem de açıklamalar bölümünde belirlenmiş ortak eğilimlerin başında gelmektedir. 1953 ve 1968 SBDÖP'lerde belli başlı değerlerin çocuklara öğretilmek istendiği görülmektedir. Saygı, sevgi, tasarruf, duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk ve empati gibi değerlerin çocuklara öğretilmesinin gerektiği programdaki hem açıklamalar hem de genel amaçlardan anlaşılmaktadır. Örneğin 1968 SBDÖP'de

²⁶ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*. (2. Basım), çev., Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s.178.

²⁷ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, s.607.

²⁸ Firdevs Güneş, "Değerler Eğitiminde Yaklaşım ve Modeller", *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, haz., Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016, s.4.

²⁹ Sevda Gülşah Yıldırım, Sabri Becerikli ve Muammer Demirel, "Farklı Bakış Açılarında Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi", *İlköğretim Online*, 16/4 (2017).

2b amacındaki “İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser.” ifadesi değer eğitimi konusundaki eğilimi açıkça ortaya koymaktadır. Açıklamalar bölümünde de benzer ifadeler bulunmaktadır: “Sosyal bilgiler dersi her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duygular içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini, birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir”.

20. yüzyılın son çeyreğinde özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak yazılı ve görsel medyanın da etkisiyle toplumlarda mevcut değerlerin değişmeye başladığı gözlenmektedir. Bu anlamda medya, bilişim ve iletişim teknolojilerinin değerlerin değişmesinde önemli roller oynadığı ifade edilmiştir.³⁰ 20. yüzyıldaki değerler sistemi adeta 21. yüzyılın başlarında güncellenmiş ve bu sisteme yeni değerler eklenmiştir. Bu doğrultuda 21. yüzyılda yapılan SBDÖP’lerde değer eğitiminin önceki programlara oranla daha da önemsendiği görülmektedir. Örneğin 2005 SBDÖP’de çocuklara aktarılması istenen değerler verilmiş ve sınıf derecesine göre ünitelere dağıtılmıştır. 2018 yılında uygulanmaya başlayan SBDÖP’de ise değerler verilmiş, ancak sınıf derecesine göre ayrıştırılmamış ve tüm değerler programdaki öğrenme alanları içerisine dağıtılmıştır. 2005 SBDÖP’de 20 değer yer alırken, 2018 SBDÖP’de 18 değere yer verilmiştir. İki programda da yer alan değerler karşılaştırıldığında 16’sının ortak olduğu görülmektedir. 2005 programında olup da 2018’de olmayan değerler; hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizliktir. 2018 SBDÖP’de yer alıp da 2005’te yer almayan değer ise eşitliktir.

Bilimsel gelişmenin çok hızlandığı ve kullandığımız bilginin her yıl katlanarak sürdüğü 21. yüzyılda bilimsel gelişme adına bilimsel ahlak ya da etik konusunda yaşanan problemler çoğalmaktadır. Bu bağlamda bilimsel ahlak, ilgilenilmesi, incelenmesi, dikkate alınması ve öğretilmesi gereken önemli bir kavramdır.³¹ Bilimsel ahlak denildiğinde işin içerisine yetkinlik, araştırma etiği, özensiz araştırma yapılması, bilimsel yanıltma (uydurma, saptırma, aşırma), insan ve hayvan haklarına özen gösterme, yayın etiği, yazarlık hakları gibi hususlar girmektedir. Bunların her biri önemli ve küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gereken başlıklardır. 2005 ve 2018 programlarında bilimsel ahlakın gözetilmesi amacının yerleştirilmiş olması 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni problemlerin programa yansımaları olduğu kadar, gelecekte de olması muhtemel söz konusu problemi ortadan kaldırmaya yönelik bir arzuyu ortaya koymaktadır.

Demokratik Devlet Anlayışının Yerleştirilmesi

Bir ülkede demokratik devlet anlayışının yerleştirilmesinde eğitim-öğretim faaliyetlerine büyük görev düşmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde sosyal bilgiler dersi ilk ortaya çıktığı andan itibaren bireylerde demokrasinin benimsenmesi ve demokratik devlet anlayışının yerleşmesinde anahtar roller üstlenmiştir.

³⁰ Orhan Gürsu, “Değerlerin Çözülmesi Bağlamında Medya, Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkisi”, *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, haz., Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

³¹ Şevket Ruacan, “Bilimsel Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler”, *Gazi Tıp Dergisi*, 16/4 (2005), s.147-149.

SBDÖP'lerin tümünde demokrasi ve demokratik devlet anlayışına vurgu yapılmıştır. 1953 SBDÖP'de “*yurttaşlık bilgisi yönünden göz önünde tutulacak amaçlar*” bölümü altındaki 1. amaçta “*öğrencilerde demokrasi inancını, kanun saygısını ve medeni insan zihniyetini geliştirmek için*” ifadesine yer verilerek yedi alt maddeyle açıklanmıştır. 1968 programında ise Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun kavratılması ve bütün çalışmaların demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemenin öğretilmesine değinilmiştir. 1998 programında demokrasinin en güzel yaşam tarzı olduğu ve demokratik rejimin üstünlüğü ayrıca vurgulanmıştır. 1968 ve 1998 SBDÖP'ler demokratik devlet anlayışının benimsetilmesi konusu açıklamalar bölümünde de vurgulanmıştır. Bu durum, özellikle Türkiye'de demokrasi sürecinde yaşanan krizler ve ardından yapılan öğretim programı düzenlemelerinde demokrasiye daha fazla vurgu yapıldığını gösterir niteliktedir. 2005 SBDÖP'de öğrencilerin demokratik kurallara göre yaşamlarını düzenlenmesi istenmiştir. Ancak bundan önce öğrencilerin insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve Türkiye üzerindeki etkilerini öncelikle kavramaları arzulanmıştır. Aynı yaklaşım 2018 SBDÖP'de de sürmüş olup özellikle hukuk kuralları ve yasalar önünde eşitlik gibi hususlara değinilmiştir.

İçerik ve Öğrenme-Öğretme Sürecine İlişkin Eğilimler

İçerik ve öğrenme-öğretme süreçleri kapsamında SBDÖP'lerde, ders araç-gereçlerinin zenginleştirilmesi, içeriğin zenginleştirilmesi, öğrenci merkezli yaklaşım ve yöntem-teknik çeşitliliği ele alınmıştır. İncelenen tüm SBDÖP'lerin açıklamalar/dikkat edilecek hususlar bölümlerinde özellikle bu hususlara çokça yer verilmiştir. Dersin işlenişinde sadece ders kitabına bağlı kalınmaması, dersin öğretiminde yalnız derslikten değil çeşitli alanlardan (okul, aile, kitaplıklar, müzeler, sergiler vb.) faydalanılması gibi hususlar üzerinde önemle durulmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren yapılan programlarda ise bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmelere paralel olarak çeşitlenen öğretim araç ve gereçlerinin derslerde kullanımına vurgu yapılmıştır. Örneğin 1998 SBDÖP'in 35. açıklamasında şu ifadeye yer verilmiştir: “*Programda araç listesinde belirtilen harita, yer küre, video, kaset, film, film şeridi, slaytlar vb. eğitim araçları donatım merkez müdürlükleri ile Film-Radyo ve Televizyonla Eğitim başkanlığından sağlanarak konuların işleniş sırasında yeri geldikçe etkili bir şekilde kullanılır. Konularla ilgili bulunabilen eğitim araç ve gereçlerinden bilgisayar, CD ve disketlerden yararlanılır*”.

Küreselleşme

Küreselleşme, “*coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç*” olarak tanımlanmaktadır.³² Küreselleşmenin devletler ve toplumlar üzerindeki etkisi açıktır. 1953 ve 1968 yılındaki SBDÖP'lerin amaçları ve açıklamalarında küreselleşme bağlamında daha çok Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve bundan dolayı çevre ülkelerle ve dünya milletleriyle olan ilişkileri

³² Malcolm Waters, *Globalization*, London, New York: Routledge, 1995, aktaran Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çevr., Osman Akinhay ve Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009, s.449.

hakkında öğrencilere bilgi verme amaçlanmıştır. Örneğin 1953 SBDÖP’de öğrencilere, “*Milletler ailesi içinde Türk milletine düşen insanlık vazifelerini duyurmak: ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ fikrini ve Birleşmiş Milletler ülküsünü benimsetmek.*” yönünde bir amaç verilmiştir. 1969 programında da yine “*insanlık vazifelerini milletimize öğretmek*” amacı, Türk gencinin kendisini üzerinde yaşadığı küresel dünyanın bir parçası olarak görmesine yönelik bir hedef olarak yerleştirilmiş gibidir. 1990 ve 1998 SBDÖP’lerde buna ilaveten yaşanan çevrenin temel insan hakkı olduğunu ifade eden amaç cümlesi ile çocuklara küresel vatandaşlık bilincinin kazandırılmasına yönelik eğilimin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1990 SBDÖP’ün amaçlar bölümüne “*Çevre korunmasının günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.*” maddesi eklenmiştir.

21. yüzyılda yapılan programlarda küreselleşmeye ilişkin daha net açıklamalar bulunmaktadır. Özellikle küresel vatandaşlık bilincine ilişkin ifadeler de bulunmaktadır. Örneğin, 2005 SBDÖP 6. maddede; “*Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar*” ifadesi ile 17. maddede “*insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.*” ifadesi bulunmaktadır. 2015 SBDÖP’de ise 6. madde doğrudan küreselleşme olgusuna atıf yapmaktadır: “*Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları hedeflenmektedir.*”

Küreselleşme kapsamında programlarda küresel olay ve sorunlara karşı duyarlı olunmasına dikkat çekilmiştir. Çevre sorunları, kültür ve değerlerde meydana gelen değişim gibi hususlar bunlar arasında gösterilebilir. Örneğin 2018 SBDÖP’de öğrencilerin çevreye ve küresel konulara duyarlılık göstermeleri ile evrensel değerleri benimsemeleri amaçlar içerisinde yerleştirilmiştir. Özellikle 6. maddede, “*Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları*” ifadeleriyle öğrencilere çevre duyarlılığının kazandırılmasının istenildiğini söyleyebilir.

Öğretim İlkelerine Bağlılık

Öğretim ilkeleri, öğrenciye görelilik, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa, açıklık ve ekonomiklik gibi ilkelerden oluşmaktadır.³³ Öğretim ilkelerine bağlılık bağlamında özellikle “yakından uzağa ilkesine bağlılık” SBDÖP’lerde üzerinde durulan hususlardan birisidir. Örneğin 1968 programının 4. açıklamasında “*Ünitelerin işlenmesinde ‘yakından uzağa’ ilkesine uyulmalıdır. Çocuğa bulunduğu çevreyi incelemekle işe başlamalı ve yakından uzağa görülenden görülme-yene geçerek onun görüş ve düşünüş ufkunu derece derece genişletmelidir. Bunun için de önce çocuğun içinde yaşadığı il, bölge, sonra yurt ve dünyaya geçilmelidir.*” ifadelerine yer verilmiştir. 1998 SBDÖP’ün 36. açıklamasında ise “*konuların işlenişinde, ‘yakından uzağa, somuttan soyuta ve basitten karmaşığa’ ilkesine uyu-*

³³ Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2012, s.77-78.

lur” denilmiştir. Öte yandan 2005 SBDÖP’de buna bir ilave yapılarak şöyle denilmiştir: “*Son yıllarda bazı eğitimciler tarafından ‘genişleyen çevreler’ programına yönelik haklı ve yerinde eleştiriler yapılmaktadır. Örneğin 8-13 yaşlarındaki çocukların yakından uzağa ilkesinin tersine Çin Seddi, Piramitler, dünyanın en uzun ve en kilolu, en yaşlı insanı gibi konularla ilgilendiği görülmüştür. Bu yüzden ünitelerin sıralanması ‘yakından uzağa’ ilkesine göre yapılırken ‘Küresel Bağlantılar’ öğrenme alanı ile öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınmıştır*”. Bu açıklama, önceki programlardaki eksikliklerin giderilmeye çalışıldığını ve öğretim ilkeleri bağlamında eğitim alanındaki güncel tartışma ve araştırmaların dikkate alındığını ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca 2018 SBDÖP’de ise öğretim ilkelerine ilaveten bir de Sosyal Bilgiler Öğretiminin temel ilkelerinden bahsedilmiştir. 2018 SBDÖP’ün 2. açıklamasında yerellik, güncellik, disiplinler arası yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkelerine dikkat edilmesi de istenmiştir.

Pragmatizm

Pragmatist anlayışta eğitim, insanın özünü oluşturmak ve doğasını şekillendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Gelişim özellikleri fark edildiğinde bireyler üretken olmaya, verimli çalışmaya ve yaşamaya uygun şekilde yetiştirilebilir. Pragmatik anlayışta eğitim, öncelikle sosyalleşme ve kültürlenme aracıdır.³⁴ Ayrıca eğitim, bireyleri hayata hazırlamaktan ziyade, hayatın bizzat kendisi olmak durumundadır ki zaten okul hayatın bizzat kendisi olmalıdır.³⁵

SBDÖP’ler incelendiğinde programların tümünde pragmatist bir eğitim anlayışının benimsendiği söylenebilir. Örneğin, 1968 programının 6. ve 7. açıklamaları tam anlamıyla pragmatizmin yansımaları olarak kabul edilebilir. Örneğin 6. açıklamada “*Sosyal Bilgiler dersinde ele alınacak üniteler, öğrencilerin ilgileri, bugünkü ve yarınki ihtiyaçları dikkate alınarak ortaklaşa hazırlanmalıdır.*” uyarısı, pragmatizmin “*Eğitim hayatın bizzat kendisi olmalıdır.*” düsturuyla örtüşmektedir. 1998 programında aynı vurgu, çocukları mesleğe hazırlama ve örnek olay, problem çözme gibi yöntem-tekniklerin kullanılması üzerinden yer almıştır. 2005 ve 2018 programlarında da yine dersteki tercih edilmesi tavsiye edilen yöntem-teknikler üzerinden pragmatizmin yansımaları görülmektedir.

Programda Esneklik

Türkiye’de geçmişten günümüze uygulanan SBDÖP’lerde ön plana çıkan eğilimlerden birisi de programlardaki esnekliktir. Programda esneklik, dersin öğretiminde öğretmenlere ciddi bir alan açmakta ve kolaylık sağlamaktadır. Özellikle 1953, 1968, 1969, 1990, 1998, 2005 ve 2018 SBDÖP’lerin açıklamalar bölümünde programda esnekliğin sağlanması yönünde eğilimler net olarak görülmektedir. Örneğin, 1968 programının 3. açıklamasında, “*Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen, çevre özelliklerini de dikkate alarak, programda verilmiş olan konuları daha değişik şekillerde birleştirip sınıfına ve bulunduğu yere uygun üniteler yapabilir veya verilmiş*

³⁴ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Say Kitap, 5. bs., 2018, s.127.

³⁵ John Dewey, *Okul ve Toplum*, çev., Hüseyin Avni Başman, haz., Selahattin Kaymakçı, Ankara: Pegem Yayınevi, 6. bs., 2019, s.45.

olan üniteleri çevresine ve sınıfına uygun şekilde daha fazla parçalara ayırabilir.” ifadesiyle esnekliğe değinilmiştir. Benzer şekilde 1998 programının 7., 2005 programının 9. ve 2018 programının 2. açıklamasında esnekliğe vurgu yapılmıştır.

Toplumsallaşmayla İlgili Eğilimler

Toplumsallaşmanın içeriğinde SBDÖP’lerde, toplumsal değişme, toplumsallaşmanın sağlanması ve toplumsal ilerleme eğilimleri bulunmaktadır. Bilindiği gibi toplumsallaşma, bireyin hem toplumun norm ve değerlerini içselleştirilmesi hem de toplumsal rolleri yerine getirmeyi öğrenmesidir.³⁶ Bu şekilde birey toplumun bir üyesi haline gelmektedir. Toplumsal değişim/değişme ise zaman içerisinde toplumu oluşturan temel sistem, toplumsal yapı ve toplumsal ilişkiler ağında meydana gelen değişiklikleri ifade eder.³⁷ Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi toplumsal değişimin ileri yönlü ya da geriye doğru olabileceğidir.³⁸ Bu iki kavram birbiriyle yakından bağlantılıdır. Nitekim toplumsal değişim sürecinde yine bireyler mevcut değişime ya ayak uyduracak ya da ona karşı bir direnç oluşturacaklardır.

SBDÖP’ler incelendiğinde 1953 ve 1968 programlarında toplumsal değişim vurgusunun diğerlerine oranla daha az olduğu görülmektedir. 1953 programının tarih konuları için verilen açıklamalar bölümünde “*Tarih konularında bilhassa dikkat edilecek nokta, bugünkü insan ve toplum hayatının gittikçe değiştiğini öğrencilere kavratmaktır.*” denilerek toplumsal değişime uyumu sağlamaya dikkat çekilmektedir. Ardından devam eden cümlede “*Öğretmen, toplum hayatında insan gücünün, insan zekâsının gittikçe insanları daha müreffeh ve daha mesut bir hayata erdirmek için yüzyıllardan beri nasıl bütün güçlükleri yenmeye çalıştığını, elde edilen her yeni vasıta ve her yeni başarının nasıl yüzyıllar boyunca birbirinin ardından gelen nesillerin el birliğiyle çalışmasının mahsulü olduğunu gösterecektir.*” ifadeleri yer almıştır. Bu ifadeler, toplumsal değişimin materyalist bir tarih anlayışı çerçevesinde algılandığını ve hep ileri yönlü olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

1968 SBDÖP’de toplumsallaşma açısından, toplumu oluşturan bireylerin karşılıklı hak ve sorumlulukları ile kanun ve nizamlara saygı üzerinden eğilimler tespit edilmiştir. Söz konusu öğretim programının 24. açıklamasında, “*Bu ders konularının işlenmesinde öğrencilere özellikle bugünkü insan ve toplum hayatının zamanla değiştiği kavratılmalıdır.*” ifadesi toplumsal değişime yapılan en net vurgudur. 1969 programında ise, “*Okullara, farklı sosyal, politik ve ekonomik duyuşa, görüşe vb. düşünüşe sahip aile çevrelerinden gelen farklı zekâ seviyelerinde ve gelişimindeki çocuklara vatandaş olarak katılacakları milli toplumumuzun anayasadaki belirtilen ortak duygu, görüş ve düşüncelerin; yaşama şartlarımızı ve ülkümüzü benimsetmek.*” amacı toplumsallaşma yönündeki eğilimin en net ifadeleridir.

³⁶ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.760.

³⁷ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 15. bs., 2015, s.255.

³⁸ İsmail Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. bs., 2012, s.366.

Toplumsallaşma ve toplumsal değişime ilişkin olarak 1990 SBDÖP’de mevcut bulunan farklılık trafikle ilgili konulara yöneliktir. Bu çerçevede programda trafik kurallarına uymayı öğrenmeye yönelik bir amaca yer verilmiştir. Bu durum Türkiye’de söz konusu yıllarda ulaşım araçlarının çoğaldığının ve trafik konusunda var olan ya da oluşabilecek problemlerin çözümünün istenmiş olduğunu göstermektedir.

1998 SBDÖP’de daha önceki programlardaki toplumsal değişim ve toplumsallaşma konusundaki benzer vurguları görmek mümkündür. Bununla birlikte 1998 SBDÖP’ün açıklamalarında toplumsal değişimin hep ileri yönlü olabileceği görüşünden hareket edildiği söylenebilir. Örneğin, programın 14. açıklamasında; “*Toplum hayatında insan zekâsının ve gücünün; insan daha rahat, daha mutlu bir yaşam sağlaması için kullanıldığı, elde edilen her başarının birbiri ardından gelen kuşakların çalışmalarının bir sonucu olduğu vurgulanır.*” ifadesi bunun kanıtlarından biridir.

2005 SBDÖP’ün amaçlarında değişimden bahsedilerek değişimin sürekliliğinin öğrenciler tarafından algılanması hedeflenmiştir. Toplumsal değişimi öğrencilerin kavraması için özellikle bilimsel yöntemlerin kullanımına atıf yapan “tarihsel kanıt kullanma, sorgulama, benzerlik ve farklılıkları belirleme” gibi ifadeler konunun daha rasyonel ele alındığına dair önemli izlenimlerdir. Ayrıca toplumsal problemlerin çözümü için katılım ve öğrencilerin kendine özgü görüşler ortaya koymalarının amaçlar arasında yer alması toplumsal değişimin çok yönlü ele alındığını göstermektedir. 2005 programıyla kıyaslandığında toplumsal değişim konusunda aynı yaklaşım 2018 SBDÖP’de de yer almaktadır. Öte yandan 2015 programında ise toplumsal değişime vurgu diğerlerine göre daha azdır. Programların toplumsal değişim eğilimi açısından ortak yönlerinden birisi ise bilimsel ve teknolojik gelişmelerin insan ve toplum hayatı üzerindeki etkilerinin öğrencilere kavratılmak istenmesidir.

Toplu Öğretim/Disiplinlerarası Yaklaşımın Benimsenmesi

Toplu öğretim, *birbiri ile ilişkisi olan birden çok ders veya alanın geniş bir tek alan olacak şekilde birbiriyle kaynaştırılmasıdır.*³⁹ Fuat Baymur’a göre toplu öğretime ilişkin kabullerden birisi; “*mevcut tekli tedrisata karşı duruştur. Temel olarak toplu tedris yaklaşımında öğretilen derslerin aralarında hiç bağ yokmuş gibi tek tek birbirinden bağımsız değil, bir bütünlük içerisinde verilmesi gerektiğidir*”. Diğerisi ise, “*çocuğun pedagojik gelişimi üzerinde toplu tedrisin daha etkili olduğudur*”.⁴⁰

Sosyal bilgiler dersinin doğasında toplu öğretim anlayışı yatmaktadır. 1953 SBDÖP’de toplu öğretime ilişkin şöyle denilmiştir: “*Türk dili ve edebiyat dersleri terimi nasıl gramer, kompozisyon, okuma, edebiyat ve edebiyat tarihi; matematik nasıl aritmetik, geometri, cebir, trigonometri; tabiat ve fen bilgileri terimi nasıl tabiat, biyoloji, fizik ve kimya gibi dersleri, derli toplu ifade eden terimler ise; sosyal bilgiler terimi de böylece bilhassa tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerini bü-*

³⁹ Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, s.1058.

⁴⁰ Ahmet Fuat (Baymur), *Toplu Tedris Nazariyatı ve Tatbikatı*, Ankara: Köy Hocası Matbaası, 1932, s.10.

tünü ile içine alan bir terim olarak kullanılmıştır.” Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin neden sosyal bilgiler adı altında toplanmış olmasına ise gerekçe olarak bu üç dersin ayrı ayrı yollardan bir tek genel hedefi gerçekleştirmeye çalışması (geçmişteki ve bugünkü kültürü ile insanı ve insan topluluklarını incelemesi) gösterilmiştir. Ancak programda bunun hiçbir zaman tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin ayrı ayrı varlıklarını ortadan kaldırma anlamına gelmediği de ifade edilmiştir.

1968, 1969 ve 1990 programlarında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konuları dışına taşmayan bir sosyal bilgiler anlayışı devam etmiştir. Bu anlayışın değişimi ve disiplinlerarası yaklaşımın vurgulanması 1998 SBDÖP’de meydana gelmiştir. Programın açıklamalar bölümünde sosyal bilgiler dersinde konuların “*tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak işlenmesi*” gerektiği ifade edilmiştir. 2005, 2015 ve 2018 SBDÖP’lerde de toplu öğretimin yanısıra disiplinlerarası yaklaşıma vurgu yapılmıştır.

Ulus Devlet Yapısının Güçlendirilmesi/Vatandaşlık Aktarımı

Ulus devlet olgusu 17. yüzyılda Avrupa kıtasındaki aydınlanma süreci ile başlayan modernite projesinin bir ürünü olarak görülebilir.⁴¹ Tarihsel süreçte ulus devlet olgusunun ortaya çıkışı ile birlikte birçok alanda olduğu gibi eğitim alanı da devletin tekeli altına girmiştir. Literatürde modern devletler olarak da nitelendirilen ulus devletler kendi halklarını yönetmek adına sosyal bütünlüğün tesisi, nüfus düzenlemesi, ulusal bilincin kazandırılması gibi işlerle geleneksel (modern öncesi) devletlere kıyasla çok daha fazla meşgul olmuşlardır. Bunun için de başta eğitim olmak üzere birçok alan bu anlamda ulus devletlerin önemli araçları olarak işlevselleştirilmiştir. Nitekim zorunlu eğitim uygulamalarının ulus devletlere özgü olduğu unutulmamalıdır. Ulus devletlerde okullar, okullarda uygulanacak müfredat belli başlı amaçlar doğrultusunda şekillendirilmiştir. Okullarda ulus devletin tekeli altında yürütülen eğitim sürecinde başta dil öğretimi olmak üzere ulusal tarih ve ulusal coğrafya öğretimi başat konumda yer almıştır. Söz konusu derslerin öğretimindeki temel gayelerden birisi, bireylere “vatan” ve “tarihsel birliktelik düşüncesinin” aşılanarak onların iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmek istenmesidir.⁴²

1953 SBDÖP’de vatandaşlık aktarımı ve ulus devlet yapısının güçlendirilmesi eğilimleri Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri bağlamındaki amaç cümlelerinden hareketle belirlenmiştir. 1968 SBDÖP’de 1. amaç “*Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlanır, çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.*” şeklindedir. Başka bir amaç ise “*Türk devriminin anlamını ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrar, Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.*” olarak ifade edilmiştir.

⁴¹ Hale Şıvgın, “Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi”, *Akademik Bakış*, 2/4 (2009), s.40.

⁴² Ufuk Şimşek, “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kimlik Arayışları (1718-1938)”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008, s.104.

1953 ve 1968 SBDÖP’lerde vatandaşlık aktarımını hedefleyen amaç cümleleri incelendiğinde “Türk devrimi” kavramı üzerinde özellikle durulmuş ve Türklerin çok şanlı ve uzun bir geçmişe sahip olduklarının altı ayrıca çizilmek istenmiştir. Örneğin; 1953 programının açıklamalarında “*Öğretmen, bilhassa topluluğumuza sağladığı faydalar, getirdiği iyilikler ve yenilikler üzerinde durarak öğrencilere Türk devriminin manasını, önemini kavratacaktır.*” ifadeleri yer almıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinin ve inkılapların devrim olarak kabul edildiğinin ve bunun öğrencilere kavratılması gerekliliğine duyulan inancı göstermektedir.

1969 SBDÖP amaçlarının ilk iki bölümünde ulus devlet yapısının güçlendirilmesi/vatandaşlık aktarımına yönelik net ve vurgulayıcı ifadeleri görmek mümkündür. Örneğin; “*millet kavramını, Türk milletinin birer evladı olmanın şeref ve sorumluluğunu duyurmak... Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsetmek*” gibi ifadeler verilebilecek örneklerden bazılarıdır. 1998 SBDÖP’de ise 1968 programındaki benzer kavramları ve ifadeleri görmek mümkündür. Önemli farklardan birisi Türk Devrimi yerine Türk İnkılabı kavramının kullanılmış olmasıdır. Bu da o dönemki siyasi ve toplumsal koşullar neticesinde Türkiye’de belli kavramlara ideolojik anlam yüklenmesinden kaynaklanmış olabilir. 2005 SBDÖP’de ise yine ulusal bilincin öğrencilere kazandırılması üzerinden bir vatandaşlık aktarımı hedeflenmiştir. Bununla birlikte diğer programlardan farklı olarak “*Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.*” şeklindeki amaç cümlesinde ulusal ekonomi kavramına yer verilmiştir. Bu amaç cümlesi, küreselleşmenin de etkileriyle ulus devlet yapılarının zaman zaman tartışıldığı bir dönemde ulus devlet yapısının sürdürülmesine yönelik koruyucu bakış açısının bir göstergesi sayılabilir. Aynı vurgular, 2018 SBDÖP’de de görülmektedir. Sadece bu defa da ulus kavramı yerine millet kavramı tercih edilmiştir. Bununla birlikte 2015 SBDÖP’de ulus devlet yapısına vurgu yapılmaksızın vatandaşlık aktarımına şu şekilde değinilmiştir: “*Öğrencilerin vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır.*”

21. Yüzyıl Becerilerinin Öğretilmesi

Bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmeler, yeni keşifler ve bunların insan hayatı üzerindeki etkileri 21. yüzyılda birtakım paradigma değişimlerini beraberinde getirmiş, bu bağlamda yeni beceriler ortaya çıkmıştır. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hazırlanmış olan raporda 21. yüzyıl becerileri şöyle sıralanmıştır⁴³:

Tablo 15. 21. Yüzyıl Becerileri

Kategoriler	Beceriler
Okuryazarlıklar	<ul style="list-style-type: none"> • Aritmetik • Bilgi ve İletişim Teknolojileri Okuryazarlığı • Bilimsel Okuryazarlık • Finansal Okuryazarlık • Kültürel ve Yurttaşlık Okuryazarlığı

⁴³ World Economic Forum, *New Vision for Education (Unlocking the Potential of Technology)*, Geneva, 2015.

	<ul style="list-style-type: none"> • Okuryazarlık
<i>Yetkinlikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme/Problem Çözme • İletişim • İş Birliği • Yaratıcılık
<i>Karakter Niteliği</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Girişimcilik • Liderlik • Merak • Sosyal ve Kültürel Farkındalık • Süreklilik ve Dayanıklılık • Uyumluluk

Tabloda da görüldüğü üzere 21. yüzyıl becerileri üç ana kategoride toplam 16 beceride toplanmıştır. İçeriğinde okuryazarlıklardan, iletişim ve liderliğe kadar bir dizi unsuru barındıran bu becerilere SBDÖP’lerde de yer verilmiştir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren yapılan programlarda 21. yüzyıl becerilerini görmek mümkündür. Örneğin 2005 programında 21. yüzyıl becerilerinden bazılarının (eleştirel düşünme, problem çözme vb.) yer aldığını, ancak okuryazarlıklar bağlamında birtakım eksikliklerin olduğu görülmektedir. 2015 programında da ekonomi okuryazarlığı ve eleştirel okuryazarlık gibi becerilerin kazandırılmasına yönelik vurguları görmek mümkündür. 2018 SBDÖP’de ise gerek Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde yer alan beceriler gerekse amaç ve açıklamalar aracılığıyla 21. yüzyıl becerilerine yoğun bir biçimde dikkat çekilmiştir.

Sonuç Yerine: Sosyal Bilgiler Dersinin Geleceği Üzerine Düşünceler

21. yüzyılda toplumların ve devletlerin planlamalarında onlar için referans kaynağı olabilecek önemli raporlar hazırlanmıştır. Özellikle 21. yüzyıl becerileri, gelecekteki meslekler ve geleceğin eğitim vizyonu konusunda ciddi tahminlerin yer aldığı raporlar iktidarlar için önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, WEF, OECD, NRC (National Research Council), NCREL (The North Central Regional Educational Laboratory) ve AACU (American Association of Colleges and Universities) gibi kuruluşlar 21. yüzyıl becerilerine ait çeşitlilik gösteren fikir ve önerilerini rapor haline getirmişlerdir.⁴⁴ Bu raporlar doğrultusunda ilerleyen süreçte Türkiye’de SBDÖP’lerin sistem, hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutlarında yeniden yapılandırılma ihtimali olasıdır.

Sistemsal açıdan sosyal bilgiler dersinin kapsadığı sınıf düzeylerinde bir değişme meydana gelebilir. Mevcut sistemde sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. Sınıflarda okutulmaktadır. Oysaki ABD’de sosyal bilgiler genellikle 1-12. sınıflar arasında öğretilmektedir. Yatay ve dikey açıdan bir düzenlemeye gitmek istenirse sosyal bilgiler 12 yıllık kesintisiz eğitime yayılabileceği, sadece temel eğitim düzeyinde (1-8. sınıflar) veya sadece ortaokul düzeyinde (5-8. sınıflar) de okutulabilir. Bununla birlikte mevcut sistemde 3 saat ve yüzyüze okutulan dersin, ilerleyen süreçte haftalık ders

⁴⁴ Ramazan Cansoy, “Uluslararası Çerçvelere Göre 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7/4 (2018).

saatinde, içeriğinde ve şartlara bağlı olarak işleniş biçiminde değişikliklere gidilebilir.

Hedef ve içerik bakımından SBDÖP’lerde 21. yüzyıl eğitim anlayışını yansıtan düzenlemelere gidilebilir. Her geçen gün bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ya da bilginin niceliksel artışı toplumsal ilerleme ve bilgiye ulaşma konusunda önemli olanakları beraberinde getirmektedir. Fakat son yıllarda üzerinde en fazla durulan konulardan birisi de söz konusu gelişmelere bağlı olarak hakikate ulaşmada bulanıklığın artmasıdır. Bu tür bulanıklığı tanımlamak için kullanılan post-truth (hakikat sonrası gerçeklik); duyguların ve kişisel kanaatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede rasyonel gerçeklerden daha fazla etkili olması durumu anlamındadır.⁴⁵ Örneğin Türkiye’ye sığınan Suriyeliler ve içeriği değiştirilen arşiv belgeleriyle inşa edilmeye çalışılan manipülatif tarih anlayışı gibi konularda kanıtlar mevcuttur.⁴⁶ Küreselleşme sürecinde son yıllarda üzerinde durulan konulardan birisi de göçtür.⁴⁷ Bu gibi toplumsal olaylar ülkelerin değerler sisteminde de yeni krizleri beraberinde getirebilir. Çünkü küreselleşme sürecinde toplumsal problemler de küreselleşmekte ve ahlaki sorumluluk da coğrafi sınırları ortadan kaldırmaktadır.⁴⁸ Öte yandan diğer bir mesele demokrasi konusunda yeni krizleri ve tartışmaları ortaya çıkaran popülizmdir. Örneğin bu konuda yapılan bir araştırmanın sonuçları 2000’li yılların başından bu yana popülizmin yükselişine işaret etmektedir.⁴⁹ Günümüzde (2020) ve gelecekte bu tür sorunların daha da artacağı öngörülebilir. Bu amaçla SBDÖP’lerin hedefleri 21. yüzyılın öngördüğü demokratik yaşama becerilerine sahip insan tipini yetiştirmeye yönelik olarak düzenlenebilir, içerik okuryazarlıklar üzerinden beceri ve değer temelli kurgulanabilir. Çünkü toplumsal olayları anlama ve anlamlandırmada sosyal bilgiler dersi kilit noktada olmak durumundadır.

Öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme kapsamında SBDÖP’lerde bilim ve teknolojinin yansımalarının artarak süreceği öngörülebilir. Bunun en somut örneğini dersin öğretme-öğrenme sürecini daha da zenginleştirmek amacıyla kullanılan öğretim araç ve gereçleri oluşturmaktadır. Örneğin, bilgi içerikli araç gereçlere (kitap, dergi vb.) erişimi kolaylaştıracak QR kod⁵⁰ gibi uygulamaların kullanımının artması beklenmektedir. Ayrıca sanal ve gerçek nesnelerin eş zamanlı

⁴⁵ “Word of the Year 2016”, Oxford Languages, erişim 20 Ekim, 2020, <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

⁴⁶ Ahmet Şimşek ve Sibel Yalı, *Gerçekte(N) Öyle mi Olmuş: Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019.

⁴⁷ Aysun Yılmaztürk, “Ekonomik ve Sosyal Etkileriyle 21. Yüzyılda Küreselleşme”, *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 2/2 (2019), s.147.

⁴⁸ Mizrap Polat, “Küreselleşen Dünyada Değerler ve Eğitim Arasındaki Bağ: Değerler Eğitiminin Heterojenleşen Toplumda Birlikte Yaşamaya Etkisi”, *Marife*, 10/1 (2010), s.147.

⁴⁹ Uğur Baloğlu, “Demokrasi, Popülizm ve Yok Olan Doğa”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 6/1 (2019), s.101.

⁵⁰ QR Kod, “1994 yılında bir Japon firması tarafından geliştirilen barkod sistemidir. QR Kod beyaz bir arka planın üzerinde bulunan siyah modüllerin kare bir kalıp içerisinde düzenlenmesinden oluşur”. Bkz. Ali Özcan, “Geleneksel Medyanın Dönüşümünde Bilişim Teknolojilerinin Rolü: Gazetelerde Artırılmış Gerçeklik ve QR Kod Uygulamaları”, *Akademik Bilişim Konferans Bildirileri (23-25 Ocak 2013)*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2013, s.1057.

birlikteliğini olanaklı kılan artırılmış gerçeklik gibi teknolojilere sıklıkla başvurulması kuvvetle muhtemeldir.⁵¹ Bu ve benzeri teknolojiler sosyal bilgiler dersinin öğretiminde okul içi ve okul dışı uygulamaları çeşitlendireceği gibi, okul dışı uygulamalar açısından sadece yakın çevreye bağlı kalınmasına da son verecektir. Böylesi değişimler ölçme-değerlendirme konusunda da yeni yaklaşımları beraberinde getirecektir. Bu kapsamda çevrimiçi uygulamalar daha fazla kullanılabilir, süreç ve sonuç odaklı yaklaşımlar çerçevesinde ölçme-değerlendirme yapılabilecektir.

Kaynakça

- Akdağ, Hakan ve Selahattin Kaymakcı. "A Chronological Approach to Development of Social Studies Education in Turkey". *Educational Research & Reviews*. 6/15 (2020): 854-863.
- Akpınar, Mehmet ve Selahattin Kaymakcı. "Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış". *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 20/2 (2002): 605-627.
- Ata, Bahri. "Sosyal Bilgiler Öğretim Programı". *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. Der., Cemil Öztürk. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006: 71-83.
- Baloğlu, Uğur. "Demokrasi, Popülizm ve Yok Olan Doğa". *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 6/1 (2019): 99-129.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*. Çev., Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. bs., 2011.
- (Baymur), Ahmet Fuat, *Toplu Tedris Nazariyatı ve Tatbikatı*. Ankara: Köy Hocası Matbaası, 1932.
- Cansoy, Ramazan. "Uluslararası Çerçevelere Göre 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 7/4 (2018): 3112-3134.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Kitap, 2018.
- Demir, Ömer ve Mustafa Acar. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 2002.
- Demirel, Özcan. *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2012.
- Dewey, John. *Okul ve Toplum*. Çev., Hüseyin Avni Başman. Haz., Selahattin Kaymakcı. Ankara: Pegem Yayınevi, 6. bs., 2019.
- Doğan, İsmail. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. bs., 2012.
- Günden, Suat. "Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış: İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları". *Türk Eğitim Derneği XIII. Toplantısı*. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1995: 21-46.
- Güneş, Firdevs. "Değerler Eğitiminde Yaklaşım ve Modeller", *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. Haz., Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016: 1-20.

⁵¹ Erol Koçoğlu, İlyas Akkuş ve Uğur Özhan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Bir Öğrenme Ortamı Olarak Arttırılmış Gerçeklik Uygulamaları", *Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Eğitimi*, der., Ramazan Sever, Mesut Aydın ve Erol Koçoğlu, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018, s.328.

- Gürsu, Orhan. “Değerlerin Çözülmesi Bağlamında Medya, Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkisi”. *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. Haz., Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016: 811-830.
- Hesapçioğlu, Muhsin. “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 29 (2009): 121-138.
- Koçoğlu, Erol, İlyas Akkuş ve Uğur Özhan. “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Bir Öğrenme Ortamı Olarak Arttırılmış Gerçeklik Uygulamaları”. *Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Der., Ramazan Sever, Mesut Aydın ve Erol Koçoğlu. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018, s.328.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev., Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.
- MEB. *1968 İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. *Beşinci Millî Eğitim Şûrası (5-14 Şubat 1953)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- MEB. *İlkokul Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 1995: 233-270.
- MEB. *İlköğretim Okulu Ders Programları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2002: 5-48.
- MEB. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2005.
- MEB. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6-7. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2005.
- MEB, *Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- MEB. *Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953.
- MEB. *Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 2015.
- MEB. *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.
- MEB. “Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı”. *Tebliğler Dergisi*. 32/1582 (1969).
- MEB. “Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı”. *Tebliğler Dergisi*. 32/1583 (1969).
- MEB. “Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Programlarının Bütün Ortaokullarda Kademeli Olarak Uygulanması”. *Tebliğler Dergisi*. 36/1740 (1973).
- MEB. “Sosyal Bilgiler”. *Tebliğler Dergisi*. 53/2315 (1990).
- Oxford Languages. “Word of the Year 2016”. Erişim 20 Ekim, 2020. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

- Öncül, Remzi. *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000.
- Özcan, Ali. “Geleneksel Medyanın Dönüşümünde Bilişim Teknolojilerinin Rolü: Gazetelerde Artırılmış Gerçeklik ve QR Kod Uygulamaları”. *Akademik Bilişim Konferans Bildirileri (23-25 Ocak 2013)*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2013: 1055-1061.
- Polat, Mizrap. “Küreselleşen Dünyada Değerler ve Eğitim Arasındaki Bağ: Değerler Eğitiminin Heterojenleşen Toplumda Birlikte Yaşamaya Etkisi”. *Marife*. 10/1 (2010): 143-155.
- Ruacan, Şevket. “Bilimsel Araştırma ve Yayınlarda Etik İlkeler”. *Gazi Tıp Dergisi*. 16/4 (2005): 147-149.
- Şıvgın, Hale. “Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi”. *Akademik Bakış*. 2/4 (2009): 35-52.
- Şimşek, Ahmet ve Sibel Yalı. *Gerçekte(N) Öyle mi Olmuş: Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019.
- Şimşek, Ufuk. “Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718-1938)”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 15. bs., 2015.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. bs., 2011.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2011.
- World Economic Forum. *New Vision for Education (Unlocking the Potential of Technology)*, Geneva, 2015.
- Yıldırım, Sevda Gülşah, Sabri Becerikli ve Muammer Demirel. “Farklı Bakış Açılarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi”. *İlköğretim Online*. 16/4 (2017): 1575-1588.
- Yılmaztürk, Aysun. “Ekonomik ve Sosyal Etkileriyle 21. Yüzyılda Küreselleşme”. *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*. 2/2 (2019): 137-154.

An Evaluation of the Direction of Social Studies Course in Turkey

EROL ÇIYDEM / SELAHATTİN KAYMAKCI

Abstract: *As a course social studies was involved into the Teacher Schools and Village Institute Program for the first time in 1953. The course was started to be taught in elementary schools in 1968 and in secondary schools in 1973. Regarding the social studies course, the Ministry of National Education has developed or updated the curricula in 1953, 1968, 1969, 1990, 1998, 2005, 2015 and 2018. Initially, the Social Studies Curricula, consisted of history, geography and citizenship subjects, has included social science disciplines such as anthropology, archeology, economics, law, political science, psychology and sociology in time. The multi-disciplinary structure has turned into the interdisciplinary one in the following process. At the same time, some changes have been done in the general direction of the curricula. The aim of this study is to determine the trends of Social Studies Curricula from the past (1953) to the present (2020). In this context, trends in the general goals and explanations of each curriculum were identified and how the future of social studies course will be in Turkey was tried to be predicted.*

Keywords: *Social Studies, Curriculum, Trend, Turkey*